

**Haridus ja Teadusministeeriumi
teadus- ja arendustegevuse programm
„Eesti keel ja kultuur digiajastul
2019–2027“**

Sisukord

Sissejuhatus	2
Programmi eesmärk	3
Mõistete selgitus ja avatud teadus	4
Programmi meetmed	5
I meede. Suured projektid.....	5
II meede. Väikeprojektid	5
III meede. Institutsionaalsed toetused	5
Programmi rahastamine, juhtimine ja elluviimine.....	6
Programmi rahastamine.....	6
Programmi juhtimine	7
Programmi elluviimine.....	7
Programmi hindamine	7

Sissejuhatus

Keele ja kultuuri arengut toetava teadus- ja arendustegevuse (TA) programmi (edaspidi *programm*) tegevuste abil viiakse ellu kahe valdkondliku strateegia eesmärged: teadus- ja arendustegevuse ning innovatsioonistrateegia „Teadmistepõhine Eesti 2014–2020“ (TAI-strateegia) ning aastani 2021 pikendatud „Eesti keele arengukava 2011–2017“ (EKA).

Üheks programmi lähtekohaks ja sisuprioriteetide seadjaks on keelevaldkonna arengukava, milleks programmi käivitamise hetkel on „Eesti keele arengukava 2011–2017“, mille meetmes 2 nimetatud TA-tegevused annavad programmi keelevaldkonna tegevustele fookuse. EKA kehtimise periood on Vabariigi Valitsuse otsusega pikendatud aastani 2021 ning lisanduvaks neljaks aastaks on ette nähtud mh järgmised rõhuasetused:

- Meede 2: jätkata üks- ja kakskeelsete sõnaraamatute koostamist. Viia lõpule „Eesti keele varamu“ sarja kuuluvate tervikkäsitluste koostamine. Toetada keeletehnoloogia vahendite kasutamist keele uurimises.
- Meede 3: soodustada keeletehnoloogia rakenduste levimist. Soodustada koostööd keeletehnoloogia vallas erasektori ja avaliku sektori vahel. Soodustada interdistsiplinaarsust, rakenduslikkust, tõendus põhiseaduse, tulemuste kasutamist edasistes uuringutes. Toetada digitaalsete andmekogude ja tehnoloogiate laiemat kasutuselevõttu.

Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegias 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti“ on järgmised valdkonda puudutavad eesmärgid:

- /.../ hoida ja arendada eesti keele ja kultuuri alast TAd. Teadmiste edasiandmiseks ja rakendamiseks tuleb arendada humanitaarteadusi, sh soodustada nende valdkonnaülesust.
- Meede 2.1: tagada eesti keele, ajaloo ja kultuuri kõrge teadusliku tasemega uuringute toetamine ning keeletehnoloogiliste lahenduste arendamine ning soodustada nende võimalikult laialdast rakendamist.

Programmi eesmärk

Programmi üldine eesmärk on toetada eesti keele ja kultuuri säilimist, kasvatada ja tugevdada eesti keele ja kultuuri alast teadus- ja arendustegevuse võimekust Eesti teaduse ning laiemalt kogu ühiskonna arengu toetamisel vastavalt valdkondadega seotud strateegiatele. Oluline on seejuures digitaalse mõõtme suurendamine, valdkondadeülesus, rakenduslikkus ning tulemuste kasutamine edasistes uuringutes ja muudes valdkondades. Programmi tulemusel on digimõõde eesti keele ja kultuuri alases teadustöös lisandväärtust andev igapäevaelu osa.

Programmi neli alaeesmärki on:

1. Toetada keele ja kultuuri alast teadus- ja arendustegevust

Eesti keele, ajaloo ja kultuuri alane teadus- ja arendustegevus on valdkond, mille olemasolu ja hea taseme eest tuleb ennekõike seista Eesti teadus- ja arendusasutustel ning teadlastel. Seetõttu on programmi esmane sisuline eesmärk toetada eesti ainesega seotud TA-tegevust. Eesti keelega seotud tegevused lähtuvad keelevaldkonna arengukava¹ eesmärkidest keele uurimise alal.

2. Juurutada digitaalsete vahendite kasutamist teadustöös

Digitaalsete vahendite kasutamine teadustöös loob lisandväärtust, avab uusi ja mitmekülgeid võimalusi teadustulemusteni jõudmiseks. Digitaalne mõõde avaldub mitmetes aspektides – muu hulgas andmeanalüüsi vahendites ja meetodites, kaasaegse teksti- ja andmekaeve võimaluste rakendamises, komplekssete tulemuste visualiseerimises, eri valdkonna andmete ristkasutuses, lõpetades tulemuste kättesaadavaks tegemise viisiga. Programmi üks eesmärke on toetada eesti keele ja kultuuri alases TA-tegevuses uute ja innovaatiliste lähenemiste, meetodite ning vahendite juurutamist ning tõsta humanitaarteadlaste digipädevust.

3. Valdkondadevahelise ja rahvusvahelise koostöö toetamine

Digivahendite kasutuselevõtu juurutamise kõrval on oluline valdkonna sees ja üle selle piiride tehtav ning rahvusvaheline koostöö. Aina enam nõuavad uurimisküsimused ja ülesandepüstitused rohkem kui ühe ala teadlaste ja ekspertide panust. Lisaks valdkondade ülesusele teadustöös on humanitaarteaduste alasel TA-l tugev potentsiaal leida (taas)kasutust ka teistes ühiskonnale olulistest valdkondades ja sektorites.

4. Tulemuste võimalikult laialdane kättesaadavus

Mitmetes teadusvaldkondades (nt loodusteadused, füüsika, info- ja kommunikatsioonitehnoloogia) on hea tava teha oma tulemused ja ka teadustöö alusandmed kiiresti ja laialdaselt kättesaadavaks. Teaduse seisukohast lubab see ühelt poolt tulemuste valideerimise võimalust, teisalt lubab juba kogutud andmeid taaskasutada ja seeläbi vähendada dubleerivat tööd. Teaduspoliitika vaatest on teaduse avaandmete kättesaadavaks tegemine osa teaduse ja ühiskonna tugevast sidemest ja õigusest pääseda ligi avaliku sektori toel loodud

¹ Programmi koostamise ajal on selleks „Eesti keele arengukava 2011–2017“, mis on pikendatud aastani 2021. https://www.hm.ee/sites/default/files/eesti_keeale_arengukava.pdf

tulemustele. Tulemuste levitamise juurde kuulub ka oma tulemuste populariseerivas vormis avaldamine. Avatud teaduse praktikate ja kultuuri levitamisel ning juurdumisel on oluline roll eesti keele ja kultuuri alase TA konkurentsivõime kasvatamisel ning ühiskonnaga tugevama sideme tekitamisel. Praktikas tähendab see teaduspublikatsioonide elektroonilist avalikustamist (*Open Access*), teadusandmete avaldamist repositooriumides ning nende (taas)kasutuse juurutamist (*Open Data*).

Eelnevad kolm alaeesmärki on programmi fookuses ja kuuluvad lahutamatu iga tegevuse juurde. Lisaks sellele on võimaluse ja sobivuse korral mõistlik leida ühisosa teiste temaatiliselt seotud programmide ja poliitikavaldkondadega:

- teadus- ja arendustegevuse programmi „Eesti keeletehnoloogia 2018–2027“ toel loodud vahendite hulgas on mitmeid rakendusi, mille kasutuspotentsiaal keele ja kultuuri alases TA-tegevuses on laiem;
- kultuurivaldkonnas loodud digiressursid (mäluasutuste ressursid ning digiteeritud kultuuripärand) moodustavad väärtusliku andmevaramu, mida uurimisobjektina ühiskonnale vahendada ning mõtestada.

Mõistete selgitus ja avatud teadus

Keele ja kultuuri alane teadus- ja arendustegevus on TA-tegevus, mis tegeleb eesti keele ja kultuuri kui uurimisobjektiga.

Programmi vahenditest toetatud projektide tulemusel võib sündida kaitsmist vääriv **intellektuaalne omand**, mille kaitsmise viisi valikul lähtutakse eesmärgist soodustada loodud omandi maksimaalset kasutuselevõttu, taotlemata kasumit, ning välditakse varaliste õiguste võõrandamist. Loodud intellektuaalse omandi kasutamist erinevatel eesmärkidel (avalik kasutus, teadustöö, ärirakendus) reguleerivad eri tüüpi litsentsid, mis võivad olla nii tasuta kui tasulised ja sõltuda ka teistest õiguslikest regulatsioonidest, nagu näiteks isikuandmete kaitse.

Programmi vahendite toel ilmuvad **publikatsioonid tuleb teha elektrooniliselt kättesaadavaks e võimaldada neile avatud juurdepääs (*Open Access*)**. Seda nõuet saab täita nii avatud juurdepääsuga ajakirjas avaldades kui Eesti Teadusinfosüsteemis (ETIS) artiklit arhiveerides ja kättesaadavaks tehes (nn isearhiveerimine; *Green Open Access*). Juhul kui teaduskirjastus piirab publikatsioonidele juurdepääsu ajaliselt (nn embargoperiood), tuleb publikatsioonide terviktekstid teha ETISE kaudu avalikkusele vabalt kättesaadavaks kohe pärast piirangu lõppemist.

Avaandmed (*Open Data*). Programmi vahendite toel tekkivad andmed tuleb FAIR-printsiipe (Findable, Accessible, Interoperable, Re-usable) järgides teha kättesaadavaks, st tagada leitavus, ligipääsetavus, koostoimevõimelisus, taaskasutatavus. Andmete piiritlemine on ennekõike teadlaste otsustada, aga minimaalselt tuleb teha kättesaadavaks publikatsioonide alusandmed. Andmete kättesaadavaks tegemiseks sobivad mitmesugused institutsionaalsed või

valdkondlikud repositooriumid – ülikoolide andmehoidlad, DataDOI repositoorium, Eesti Keeleressursside Keskus jt.

Programmi meetmed

Programmi eesmärkide saavutamist toetatakse kolme meetme abil: I) suured projektid; II) väikeprojektid; III) institutsionaalsed toetused. Seega jagunevad meetmed tehnilisest, mitte sisulisest aspektist lähtuvalt ning kõigis kolmes meetmes viiakse ellu samadele eesmärkidele vastavaid tegevusi ning erineb mastaap (suur/väike) või asutuse tüüp.

Kõigis kolmes meetmes toetatakse kõrgetasemelisi humanitaarvaldkonna teadus- ja arendusprojekte, mis aga samal ajal on tugeva fookusega programmi kolmel alaeesmärgil. See tähendab, et lisaks tavapärasele TA-le iseloomulikele tunnustele² on iga projekti lahutamatuks osaks innovaatiliste digitaalsete vahendite kasutus, erialaülene või erialade piire ületav koostöö ning avatud teaduse põhimõtete rakendamine.

I ja II meetme kaudu toetatavate projektide mahud on eelnevalt määratletud ning nende suuruse koos institutsionaalsete toetuste mahtudega kinnitab programmi nõukogu. Programmi kaudu saavad toetust taotleda avaliku, era- ja kolmanda sektori asutused teadus- ja arendustegevuseks.

I meede. Suured projektid

Suuremahuline projekt kestab kuni kolm aastat.

I meetme tegevusi toetatakse avatud taotlusvoorude ja sihtotstarbeliste toetuste kaudu. Taotluste hindamisel lähtutakse ennekõike projektitaotluste kõrgest tasemest ning vastavusest programmi eesmärkidele.

II meede. Väikeprojektid

Väikesemahuline projekt kestab kuni kolm aastat.

II meetme tegevusi toetatakse avatud taotlusvoorude ja sihtotstarbeliste toetuste kaudu. Taotluste hindamisel lähtutakse ennekõike projektitaotluste kõrgest tasemest ning vastavusest programmi eesmärkidele.

III meede. Institutsionaalsed toetused

Institutsionaalsete toetuste kaudu toetatakse Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) hallatavate TA-asutuste (Eesti Kirjandusmuuseum ja Eesti Keele Instituut) projekte, mis vastavad oma sisult programmi eesmärkidele ning toetavad asutuste põhitegevust. Konkreetset

² Uudne, loominguline, ettemääratud tulemusega, süstemaatiline, ülekantav ja/või korratav (OECD Frascati käsiraamat 2015, 2. peatükk).

tegevused ja nende maht lepitakse kokku HTMi ja asutuse vahel, olles kuulunud ära programmi nõukogu arvamuse.

III meetme kaudu toetatud asutused ei saa esitada taotlusi I ja II meetme avatud taotlusvoorudes.

Programmi rahastamine, juhtimine ja elluviimine

Programmi rahastamine

Programmi tegevusi rahastab alates 1. jaanuarist 2019 Haridus- ja Teadusministeerium riigieelarvest.

Programmi raames elluviidavate projektide eelarved koosnevad otsestest kuludest ja üldkulust. **Otsestest kulud** on personalikulud (töötasud koos kõigi riiklike maksudega, maksetega ja seadustest tulenevate hüvitistega ning üliõpilaste teadustöö stipendiumid) ning tegevuskulud (lähetuskulud, projekti täitmisega otseselt seotud põhi- või väikevara soetamise kulud, sisseostetavad teadus- ja arendusteenused, uurimisprojekti tulemuste publitseerimise ja tutvustamisega seotud kulud ning muud projekti elluviimiseks vajalikud kulud lähtuvalt projekti eripärasest). **Üldkulu on** asutuse kulu, mis on seotud projekti asutuse poolse haldamisega ning projekti täitmiseks vajaliku kvaliteetse keskkonna tagamisega. **Üldkulu** määr on kuni 20% otsestest kuludest, välja arvatud sisseostetud teadus- ja arendusteenustest. III meetme tegevuste puhul lepitakse üldkulu kokku HTMi ja HTMi hallatavate asutuse vahel.

Programmi iga-aastane eelarve jaguneb järgnevalt:

- 1) haldamiskulud fikseeritakse programmi iga-aastasest eelarvest;
- 2) III meede: kuni 1/3 programmi aastaelarvest;
- 3) ülejäänud vahendid jagunevad I ja II meetme tegevusteks ehk suurteks ja väikesteks projektideks ning nende täpsema omavahelise jaotuse kinnitab programmi nõukogu.

Programmi juhtimine

Programmi täitmist suunab vähemalt seitsmeliikmeline nõukogu, mille koosseisu kinnitab haridus- ja teadusminister kuni viieks aastaks. Nõukogusse kuuluvad Haridus- ja Teadusministeeriumi, Kultuuriministeeriumi, teadlaskonna ja erasektori esindajad. Nõukogu võib vajadusel oma töösse kaasata täiendavaid eksperte.

Nõukogu:

- 1) kinnitab programmi iga-aastase eelarve koos tegevuskavaga ja programmi täitmise aruanded;
- 2) teeb HTMi ettepaneku projektitoetuse taotlemise tingimuste sätestamise kohta;
- 3) teeb HTMi ettepaneku projektide rahastamiseks;
- 4) nõustab HTMi tegevuste elluviimisel, koordineerimisel ja hindamisel ning keele ja kultuuri valdkonna TA-tegevuse korraldamise kujundamisel.

Programmi elluviimine

Programmi viib ellu HTM koostöös programmi nõukoguga.

Lisaks I ja II meetme avatud taotlusvoorude ning III meetme institutsionaalsete toetuste kaudu projektide rahastamisele on HTMil õigus alata muid avatud taotlusvoore või anda sihtotstarbelist toetust osalemaks rahvusvahelises koostöös ja rahvusvahelistes ühisalgatustes või muude valdkonnale oluliste algatuste elluviimiseks.

Programmi hindamine

Programmiperioodi (2019–2027) keskel (2022–2023) ja lõpus (2027) hinnatakse programmi eesmärkide täitmist.